

RESSENYES

KINNAIRD, Vivian; HALL, Derek (1994).
Tourism: a gender analysis.
 Chichester (England): Wiley. 218 p.

Des de la perspectiva de gènere i a través dels nou treballs que el componen, el llibre *Tourism: a gender analysis* analitza aspectes del turisme fins ara no abordats. Els seus editors, Vivian Kinnaird i Derek Hall, a més de realitzar el primer recull d'estudis sobre les interdependències i les connexions entre *les estructures de gènere i l'activitat turística*, pretenen estimular el debat i promoure noves línies d'investigació en aquesta temàtica.

Al llarg de *Tourism: a gender analysis* es ressalta la importància de l'enfocament de gènere en els estudis turístics, i se suggereixen altres importants línies sobre les quals es pot continuar la investigació. Els autors, conscients del pionerisme del llibre també remarquen que la seva intenció no és establir teories i mètodes, sinó crear un precedent en la matèria, obrir el debat, plantejar encara més preguntes i fer aflorar noves problemàtiques en els estudis de turisme i gènere.

De fet, tant els editors com els diversos col·laboradors del llibre consideren l'aplicació de l'enfocament de gènere en els estudis de turisme no només convenient sinó també indispensable. Aquesta premissa, latent al llarg dels diversos capítols de *Tourism: a gender analysis* i abor-

dada més específicament en el capítol introductor i càrrec dels editors, es basa en la idea que el fenomen turístic forma part dels processos i les relacions socials, que a la seva vegada estan estructurats per les relacions de gènere (entre altres factors); en conseqüència, totes les activitats turístiques es construiran també mediatitzades per aquestes. En altres paraules, si l'activitat turística implica relacions socials i, per tant, relacions de gènere, per la comprensió del fenomen cal interrelacionar gènere i turisme, no només en l'estudi dels aspectes socials i culturals de l'activitat, sinó també en els econòmics; els homes i les dones no estan implicats de manera igual en el procés turístic, ni en reben els mateixos efectes, ni s'encaren a ell en les mateixes condicions. Cal abordar, doncs, les relacions de gènere, presents en totes les cultures i societats —i per tant en tots els turismes i turistes—, però considerant que aquestes relacions no es plasmen de manera igual a través de l'*espai* ni del *temps*.

Éntrant ja a concretar el contingut de les diferents col·laboracions, el primer capítol, a càrrec dels editors (Vivian Kinnaird i Derek Hall) juntament amb

Uma Kothari, estableix el marc des del qual es poden examinar les relacions socials i de gènere i els processos turístics. El capítol és el punt de partida teòric i conceptual des d'on el lector pot abordar els capítols següents, de caràcter més empíric. Concretament, aquesta introducció té tres objectius encertats que val la pena enumerar, ja que a més d'estructurar el capítol determinen les col·laboracions del llibre. Aquests objectius són: examinar dels conceptes teòrics i conceptuals sobre turisme i gènere; definir i criticar les definicions de turisme, i analitzar la situació del debat actual i suggerir noves línies. De fet, el capítol s'inicia amb un repàs dels tipus de perspectives i enfocaments utilitzats fins ara en els estudis de turisme, realitzats des d'uns pocs —i sobre uns pocs— àmbits acadèmics: l'economia i, molt més recentment, les relacions socioculturals, el medi ambient i el desenvolupament. El gènere, segons els autors, és el denominador comú a tots aquests factors, amb els quals manté una relació interactiva: els primers estan construïts en base a les relacions de gènere, i aquestes es reestructuren en base als primers. Per tant, l'enfocament pot ser l'apropiat fil conductor des del qual es pot analitzar l'activitat, ja que, en definitiva, els processos turístics estan mediatitzats per les relacions de gènere, tant en construcció, en presentació, com en consum, i són també variables i específics en espai i en temps.

Un cop establerta en el primer capítol la metodologia i les bases teòriques en què es basa el llibre, les col·laboracions següents són, com hem dit, estudis empírics. Les primeres són les de Sinead Hennessy i Proinsias Breathnach i altres, capítols dos i tres respectivament. Els autors fan una descripció de l'ocupació al sector turístic en dues economies (la del sud-oest d'Anglaterra i la d'Irlanda, respectivament) basades en aquest sector. En els dos capítols es fa una referèn-

cia especial a les relacions i condicions socials en el fenomen turístic, la satisfacció i les oportunitats amb què es trobem les dones. Tots dos autors consideren, però, l'activitat turística com una alternativa dèbil incapaç de compensar el buit deixat per altres sectors econòmics en declivi. A més, segons ells, en interpretar el turisme com a focus de desenvolupament es crea una situació en la qual les dones perpetuen la seva situació de subordinació i marginació a través de la desfavorable divisió de treball entre els sexes i queden relegades a les tasques menys valorades socialment i menys remunerades econòmicament (neteja, cuina, atenció al clients, etc.), mentre que la direcció, la promoció, etc. queda a càrrec dels homes. A partir d'aquesta premissa, Breathnach va més enllà i, fent referència a les mesures destinades a treure les dones de la marginació del procés econòmic, opina que és millor utilitzar els recursos per canviar les estructures, que no pas per promocionar el turisme com a activitat de desenvolupament des de la qual s'incorporin a les dones al mercat de treball. Es tracta, com veiem, de dos estudis molt interessants, ja que n'hi ha pocs que aportin dades qualitatives sobre la natura de les relacions derivades de l'ocupació en el sector turístic.

Continuant en la línia d'anàlisi dels efectes de les relacions de gènere en la configuració i les conseqüències de la pràctica turística, els capítols quatre, cinc i sis (a càrrec de Lila Leontidou, Janet Momsen i Peggy Fairbairn-Dunlop) són una discussió sobre la interacció dels diversos factors que incideixen entre les relacions de gènere i turisme a Grècia, el Carib i l'illa de Samoa, respectivament. Més concretament, L. Leontidou descriu les fronteres entre el treball i l'oci, i les canviants i variables relacions socials entre hostes i amfitrions. En el capítol cinquè, a càrrec de J. Momsen, s'examinen els canvis i els conflictes en les relacions i els valors de la família i la societat,

a partir de les transformacions en la redistribució de poder econòmic derivat del turisme. Per altra part, en el capítol sis, Fairbairn-Dunlop explica el cas de Samoa, on les dones (de manera sorprenent i inusual), gràcies a les lleis i tradicions de la seva cultura. Han pogut aconseguir avantatges econòmics i socials de la indústria turística.

El capítol set entra en el tema del turisme de sexe. Michael Hall hi fa una descripció de com aquest s'articula de manera diferent a diversos països del sud-est asiàtic, malgrat que en tots es reproduïxen idèntiques estructures de desigualtat i jerarquies socials. En definitiva, tot i l'existència d'especificitats en cada cas, estem davant d'un únic turisme desenvolupat a partir de les mateixes premisses: el racisme, el classisme i les relacions de gènere, variables institucionalitzades i perpetuades a través de l'espai i del temps.

Els dos capítols següents tracten temes molt diferents als anteriors tot i que segueixen en la línia dels estudis cas. Concretament, el capítol vuit, de Tim Edensor i Uma Kothari, reflecteix les implicacions i les manipulacions de gènere en la comercialització i la tipificació dels llocs turístics. Els autors, a través de l'anàlisi de llocs d'interès turístic a Stirling (Escòcia, Regne Unit), mostren la manera com la història i la cultura s'ha representat i es comercialitza: guerrers (homes) blancs, valents i lluitadors. Els autors opinen, però, que d'igual manera que aquests espais es creen (es construeixen i es defineixen), es poden deconstruir i redefinir.

El capítol nou, de Derek Hall i Vivian Kinnaird, és un treball sobre l'experiència personal i diferent de dones viatgeres (no turistes) i aventureres de l'època de la reina Victòria i el rei Eduard, en el marc del seu context social (jeràrquic, polític, familiar). Els autors no tracten de turisme, sinó de les motivacions, les experiències particulars i les implicacions socials i culturals que hi ha darrere d'aquests viatges protagonitzats per dones.

L'últim capítol, també a càrrec de Derek Hall i Vivian Kinnaird, és una reflexió sobre el treball realitzat en les diferents aportacions de *Tourism: a gender analysis*, i apunta quatre temàtiques importants per estudiar i per continuar la recerca. Aquestes són: la incidència de relacions de gènere en la configuració de tipus de turisme i turistes; la incidència de les relacions de gènere en la configuració de la oferta i de l'ocupació en el sector turístic; la incidència de relacions de gènere en la comercialització del turisme; la incidència de relacions de gènere en els objectes relacionats amb el turisme.

Com veiem, al llibre hi ha una introducció teòrica i una reflexió-recopilació sobre els temes tractats, fet especialment important en una obra que aborda aspectes nous com fa aquesta. Fins ara les aproximacions realitzades en la temàtica turística han estat més aviat quantitatives, ja que han comptabilitzat els moviments de les persones que participaven en les activitats turístiques. Aquesta perspectiva té moltes limitacions un cop vista la importància de les relacions de gènere i si s'interpreta el turisme com un fenomen social. La perspectiva de gènere, però, tot i que aporta un altre enfocament, també permet completar i continuar les investigacions realitzades des dels altres camps.

Tourism: a gender analysis és, per tant, una lectura recomanable —i quasi indispensable— a tots els interessats en turisme i en l'aplicació de l'enfocament de gènere, no només en turisme sinó en qualsevol camp, ja que el llibre planteja i aborda les qüestions referents a com les relacions de gènere es construeixen i es reproduïxen en les relacions turístiques, com aquestes canvien en l'espai i en el temps, i com aquestes mostren clarament estructures de desigualtat i control entre els sexes i les relacions socials.

L'estudi és també útil per poder conèixer els processos de les relacions socials en general i entendre les noves situacions

que es poden produir en el turisme en concret. Obre una línia des d'on la geografia no només pot aportar informació, sinó també la seva experiència en l'aplicació de l'enfocament de gènere. De fet, potser és aquí on alguns lectors no familiaritzats amb els enfocaments de gènere poden trobar que la lectura és tediosa, ja que en el llibre manca una contextualització del que són les relacions de gènere, fet que pot desconnectar del llibre el lector no iniciat en aquesta matèria. La perspectiva de gènere i la teoria que hi ha al darrere es dóna per entesa; els diferents capítols entren directament en matèria, sense definicions ni referències sobre la teoria de *gènere*.

Es tracta, però, d'un interessantíssim llibre que aconsegueix el que es proposa en l'inici: assentar les bases de debat, obrir una línia de treball en turisme. Els seus autors saben també que no aborden tots els temes possibles (com per exemple el paper de la dona en altres tipus de turisme, ecoturisme, turisme alternatiu; diferència en els rols de gènere en diferents tipus de turisme, etc.), i són conscients de les mancances i les llacunes existents, de les quals podran partir treballs de lectors i investigadors potencials.

Alba Caballé i Rivera
Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia

MARTÍ, Jordi; COMAS, Antoni (1994).
La quiebra de la «idea Disney» en París.
Barcelona: Tibidabo Edicions. 253 p.

Està previst que a partir del mes de maig de 1995 s'inauguri el primer parc temàtic a l'Estat espanyol, entre els municipis tarragonins de Vilaseca i Salou. Es tracta de Port Aventura, qualificat com un dels futurs i millors atractius turístics de la Costa Daurada. Les previsions fetes sobre la seva incidència en el sector turístic de tota aquesta àrea són força espectaculars: una extensió de 115 hectàrees, una inversió de 50.000 milions de pessetes, 2.000 llocs de treball directes i 25.000 més d'indirectes, i un valor brut afegit aproximat d'uns 100.000 milions de pessetes. L'objectiu fixat pel grup d'empreses que encapçalen el projecte —entre altres, el grup Pearson, Anheuser Busch, Fecca i «la Caixa»— és el d'atreure més de dos milions i mig de persones durant la seva primera temporada, dels quals la meitat podrien ser estrangers. Els visitants espanyols formarien l'altre

gran mercat potencial, especialment els procedents de les comunitats de Catalunya, Aragó, País Valencià, Madrid i Navarra, que constitueixen la principal àrea d'influència de la Costa Daurada (Mosteti, 1995).¹

Aquesta targeta de presentació de Port Aventura, tan optimista i triomfalista, és molt similar a la que va fer-se ara fa uns quants anys amb el parc temàtic d'Europa més conegut avui dia, l'Eurodisney de París. La realitat, però, és que el desembarcament al continent europeu del ratolí Mickey Mouse, la Blancaneu, Dumbo, Donald i companyia no ha estat gens afortunat, i des del primer moment en què hom va començar a parlar-ne (a principi de la dècada de 1980) ha estat envoltat de molta polèmica. Actualment el parc viu una greu crisi econòmica i de prestigi des que fou inaugurat el 12 d'abril de 1992. Aquest llibre és un recull exhaustiu i detal-

1. MOSTETI, M. (1994-95). «D'aventura pel món». *Estrella Magazine* (revista de «la Caixa»), 8 (hivern), p. 34-37.